

Název a adresa školy:	Střední škola průmyslová a umělecká, Opava, příspěvková organizace, Praskova 399/8, Opava, 746 01
IČO:	47813121
Projekt:	OP VK 1.5
Název operačního programu:	OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
Typ šablony klíčové aktivity:	III/2 Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT (20 vzdělávacích materiálů)
Název sady vzdělávacích materiálů:	Technologie grafiky III
Popis sady vzdělávacích materiálů:	Technologie grafiky III, 3. ročník
Sada číslo:	B-04
Pořadové číslo vzdělávacího materiálu:	01
Označení vzdělávacího materiálu: (pro záznam v třídní knize)	VY_32_INOVACE_B-04-01
Název vzdělávacího materiálu:	Olejomalba
Zhotoveno ve školním roce:	2011/2012
Jméno zhotovitele:	Mgr. Lenka Kašpárková

Olejomalba

Plán učiva

- Olejomalba.
- Olejové barvy.
- Oleje sloužící jako pojivo barev.
- Štětce.
- Podložky.
- Napínání plátna.
- Postupy při olejomalbě.
- Vady olejomaleb.
- Otázky pro zopakování učiva.

Olejomalba

Vznik a původ olejomalby se dá jen těžko určit. Objev olejomalby bývá všeobecně připisován holandským bratrům Van Eyckovým (15. století). Použití vysychavých olejů je ale v malířství ve skutečnosti doloženo již v 8. století. Před vznikem olejomalby byla používána tzv. smíšená technika (olejová tempera), kterou později pravděpodobně propracoval právě Jan Van Eyck.

V průběhu 15. století se olejomalba dostává do Itálie, kde ji jako svou hlavní techniku přebírá i Leonardo da Vinci (1452 – 1519). Na přelomu 15. a 16. století působí v Itálii také další skvělí malíři, jako např. Raffael Santi (1483 – 1520) či Michelangelo (1475 – 1564). Oba používali techniku vrstvení lazur – nanášení slabých vrstev průsvitné olejové barvy přes zaschlé spodní vrstvy.

V Benátkách pak rozvíjeli olejomalbu malíři Giovanni Bellini, Giorgione nebo Tizian (1487 – 1576). V polovině 16. a v 17. století se na scéně olejomalby v Evropě objevuje hned několik zvučných jmen: Caravaggio (1573 – 1610), Rubens (1577 – 1640) Rembrandt (1606 – 1669), Diego Velázquez (1599 – 1660) a další. Právě období baroka bývá považováno za období největšího rozkvětu olejomalby.

Také v následujících historických obdobích se olejomalba těšila stále oblibě celé řady vynikajících malířů, jako byli například Velázquez, Francisco de Goya, Ingres, Delacroix, Monet, Matisse, Cézanne, Gauguin a mnoho dalších.

Obrázek 1: Rembrandt – Představenstvo soukenického cechu (1662)

Obrázek 2: Jan van Eyck, Portrét muže (Autoportrét?), 1433.

Obrázek 3: Venuše před zrcadlem (1613 – 1615)

Olejové barvy

Pojivem olejových barev jsou vysychavé oleje (nejčastěji lněný, makový či ořechový). Barvy se vyrábí buď strojově (prodávají se v tubách, nebo v ateliéru třením pigmentů v oleji).

Postup při ruční výrobě barev:

Na skleněnou nebo kamennou desku nasypeme hromádku pigmentového prášku, uděláme do ní důlek, do kterého nalijeme malé množství oleje. Potom špachtlí olej s pigmentem utřeme do tuhé pasty. Hmotu třeme kruhovým pohybem, skleněným nebo kamenným třičem. Když barva dosáhne krémové konzistence, seškrábneme ji špachtlí do skleničky.

Oleje sloužící jako pojivo barev

Lněný olej

Schne 3 – 4 dny. Stáří žlutne. Je to nejpoužívanější olej v olejomalbě.

Lněný olej polymerovaný

Stáří téměř nežloutne, avšak jeho schnutí je delší než u lněného oleje. V silných vrstvách i mnohonásobně.

Makový olej

Schne 5 – 8 dní. Při schnutí zásadně ubývá ze svého objemu, a proto je zaschlá barva velmi tenká, což způsobuje krakelování ve vrstvách, po 2 – 3 letech pak i praskání malby. Může být tedy používán pouze pro techniku alla prima. Film makového oleje je snadněji rozpustný v terpentýnu, než u ostatních olejů. Makový olej žloutne méně než olej lněný.

Ořechový olej (z vlašských ořechů)

Schne 4 – 5 dní. Jeho film méně žloutne než olej lněný. Je řídký, a proto na sebe váže více pigmentu než ostatní oleje, z toho důvodu barvy s ním třené silněji kryjí. Vystaví-li se na světlo v láhvi s trochou vody na dně, úplně se odbarví a schne pak stejně rychle jako olej lněný. Jedinou jeho vadou je, že brzy žlukne, a proto není v průmyslové výrobě vůbec používán.

Saflorový olej

Dobře a pravidelně schne, podobně jako olej lněný. Méně žlutne než olej lněný.

Ricinový (skočkový olej)

Slouží jako změkčovadlo laků nebo se smíchaný s alkoholem používá k čištění obrazů.

Oleje na zpomalení – schnutí

Hřebíčkový, karafiátový, levandulový, rozmarýnový, slunečnicový, sójový.

Štětce

- štětinové (ploché i kulaté, kočičí jazýček, vějířovité);
- štětce s měkkým vlasem (ploché i kulaté, ze sobolích chlupů, nebo syntetických);
- pro malbu se používají i malířské špachtle různých tvarů;
- barvy mícháme na dřevěné paletě, plastová není vhodná

Podložky

- lněná, konopná, nebo bavlněná plátna se dají koupit přírodní nebo našepsovaná;
- plátno se napíná na blindrám pomocí čalounických hřebíků nebo sponkovačkou a natírá se šepsem. Šepsy můžeme koupit hotové nebo si je sami namícháme. Vhodné jsou šepsy křídové, polokřídové či olejové (ty schnou nejdéle a jsou nejméně savé);
- dřevěné desky (dub, mahagon, lípa, olše, topol, nebo ořech);
- překližky a laťovky (jsou vhodné pro menší formáty);
- sololit (používá se spíše jen do středních formátů, je lepší ho také vyztužit zezadu latěmi);
- lepenka se prodává i našepsovaná nebo potažená šepsovaným plátnem. Obyčejnou lepenku musíme natřít šepsem, abychom zamezili přílišnému nasákání barvy.

Olejovými barvami lze malovat také na kovové podložky, kámen, sklo, porcelán, speciální olejový karton.

Napínání plátna

Plátno ustříháme na každé straně o 4 cm širší než je formát rámu. Plátno je dobré předem namočit a usušit. Napínat začínáme vždy od středu ke krajům, a to na protilehlých stranách. Hřebíčky s větší

hlavičkou natloukáme asi po 5 – 6 cm. Můžeme nastřelovat i drátěné sponky pomocí čalounické sponkovačky. Vazba plátna musí být dokonale rovnoběžná s rámem. Při napínání již našepsovaného plátna se používají napínací kleště se širokými čelistmi.

Postupy při olejomalbě

Alla prima – malba „na poprvé“. Jde o přímou malbu v jedné vrstvě, kdy se maluje mokrým do mokrého. Malba je dokončena na jedno sezení.

Malba na pokračování (vrstevnatá výstavba obrazu) – malba na několik sezení. Maluje se v několika vrstvách přes sebe. Spodní vrstvy musí vždy dobře proschnout. Přes tyto spodní vrstvy se nanáší horní, lazurní vrstvy.

Pastózní technika (impasto) – malba hustými, pastózními barvami přímo z tuby. Nanáší se ve větších vrstvách, někdy se využívá i jejich struktury. Barva se nanáší štětcem, špachtlí i prsty.

Strukturální malba – malba, která využívá jako výrazového prostředku také účinku struktur a plasticity (mírný barevný reliéf). Struktury se vytváří pomocí špachtle, prstů a jiných nástrojů, kterými působíme na barvu. Pokud chceme mít reliéf výraznější, provedeme nejprve strukturální podmalbu sádrovou hmotou (např. sádra + latex a po zaschnutí na ni malujeme barvami).

Vady olejomalby

Špatným postupem nebo složením barev můžeme zapříčinit vznik některých vad, které se na olejomalbě projeví buď hned, nebo často až po letech.

Černání barev

Olejové barvy mají kvůli velkému obsahu oleje sklon k tmavnutí, až černání barev.

Příčiny:

1. Špatná příprava podkladu (šepsu), zejména jeho špatné proschnutí. Dlouho musí schnout hlavně olejový šeps.
2. Míchání barev, které se chemicky nesnášejí.
3. Nadměrné používání ředidel, zbytečné používání sikativů, balzámů a jiných aditiv.
4. Míchání většího množství barev na paletě. Jistější je míchat barvy ve formě lazur až na plátně.

5. Tzv. „týrání barvy“ - přílišné hnětení barev štětcem jak na paletě, tak i na obraze. Barvy by se měly míchat i nanášet zlehka.

Žloutnutí malby

Žloutnutí obrazů je velmi častá vada, která může mít několik **příčin**:

1. Nedostatek denního světla na začátku schnutí barvy (takto zežloutne hlavně olovnatá běloba).
2. Žloutnou, až hnědnou pryskyřice obsažené v obrazových lacích (kalafuna, damara, mastix ...). Po sejmutí laku získáme původní barevnost obrazu.
3. Použitím nekvalitních nebo nevhodných olejů.
4. Používáním manganatých a olovnatých siktivů ve spodních vrstvách obrazu.

Praskání

Trhliny vzniklé na obrazech rozdělujeme do dvou skupin:

1. Vlasové trhliny, které se objevují zejména na starých obrazech.
2. Širší, mělké trhliny, které vznikají dříve, někdy hned po dokončení malby

Při správném technologickém postupu by k praskání nemělo nikdy dojít.

Příčiny

1. Nedostatečně zaschlý šeps.
2. Nedostatečně proschlé spodní vrstvy obrazu při vrstevnaté výstavbě.
3. Použití savého (křídového) podkladu, který z některých barev saje větší množství oleje (vznikne tak nerovnoměrné rozvrstvení oleje v malbě).
4. Používáním různých druhů olejů na jednom obraze (každý olej schne jinak rychle a proto dochází k pnutí a vzniku trhlin).
5. Příliš velké nánosy barev (při schnutí velkých vrstev mohou vznikat až svaštěliny).

Otázky a úkoly k zopakování učiva

1. Popiš okolnosti vzniku olejomalby.
2. Ve kterém období byl největší rozkvět olejomalby?
3. Jmenuj některé malíře tohoto období a vyhledej reprodukce jejich olejomalb.
4. Jaké výhody a nevýhody má olejomalba?
5. Které oleje se nejčastěji používají k výrobě olejových barev?
6. Které podložky jsou vhodné pro olejomalbu?

Seznam použité literatury

- ŠTOLOVSKÝ, A.: *Technika barev*. Praha: SNTL, 1990. ISBN 8003003059.
- LOSOS, L.: *Techniky malby*. Praha: Avicenum, 1994. ISBN 80-85277-03-4.
- RAMBOUSEK, J.: *Slovník a receptář malíře – grafika*. Praha: SNKLHU, 1953.
- SMITH, R.: *Encyklopedie výtvarných technik a materiálů*. Praha: Slovart, 2000. ISBN 80-7209-758-X.
- SLÁNSKÝ, B.: *Technika v malířské tvorbě*, Praha: SNTL, 1973.

Obrázky:

- **Obr. 1.:** http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/8b/Rembrandt__Klesveverlagers_forstandere_i_Amsterdam.jpg
- **Obr. 2.:** http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/94/Portrait_of_a_Man_by_Jan_van_Eyck.jpg
- **Obr. 3.:** http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8e/Peter_Paul_Rubens_111.jpg